

Динаміка префіксальних моделей ономазіологічної категорії локативності в англійській мові

*Роботу виконано на кафедрі англійської мови
ЧНУ ім. Ю. Федьковича*

Статтю присвячено дослідженню динамічних характеристик формування ономазіологічної категорії локативності протягом чотирьох періодів розвитку англійської мови. Найважливішими структурними моделями префіксальних похідних цієї категорії є $P + V_1$, $P + V_2$, $P + N$ та $P + A$. Щоб визначити їхнє місце у формуванні ономазіологічної категорії локативності, було проаналізовано продуктивність компонентів структурних моделей та самих моделей протягом давньоанглійського, середньоанглійського, ранньоніовоанглійського та новоанглійського періодів.

Ключові слова: ономазіологія, словотвір, структурна модель, твірна основа, префікс, похідне слово, продуктивність, локативність.

Визнюк О. В. Динаміка префіксальних моделей ономазіологічної категорії локативності в англійському мові. Стаття присвячена дослідженню динамічних характеристик формування ономазіологічної категорії локативності на протязі чотирьох періодів розвитку англійської мови. Важливими структурними моделями префіксальних похідних цієї категорії є $P + V_1$, $P + V_2$, $P + N$ та $P + A$. Щоб визначити їхнє місце у формуванні ономазіологічної категорії локативності, було проаналізовано продуктивність компонентів структурних моделей, а також самих моделей на протязі давньоанглійського, середньоанглійського, ранньоніовоанглійського та новоанглійського періодів.

Ключевые слова: ономазіологія, словотворення, структурна модель, формувальна основа, префікс, похідне слово, продуктивність, локативність.

Viznyuk O.V. Dynamics of Prefixal Models of Location Onomasiological Category in English Language.

This article is dedicated to the investigation of dynamics characteristics of location onomasiological category formation during 4 periods of English language development. Important structural models of the prefixal derivatives are $P + V_1$, $P + V_2$, $P + N$ та $P + A$. Productivity of the structural models elements and the models itself was analysed during Old English, Middle English, Early New English, New English periods to define their place in the location onomasiological category formation.

Key words: onomasiology, word-building, structural model, formative stem, prefix, derivative, productivity, location.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній лінгвістиці межі дослідження ономазіології, словотворення та теорії номінації практично зникли, що дало можливість науковцям розширити сферу вивчення похідного слова.

Базові проблеми ономазіології та словотворення були предметом наукового пошуку в працях таких сучасних лінгвістів, як Г. Ф. Аліаскарова, Н. А. Антропова, В. Г. Гак, О. С. Кубрякова, М. М. Полюжин, О. О. Селіванова [1; 2; 3; 4; 6; 7; 9]. Окремі аспекти префіксальних ономазіологічних категорій відображено в дисертаційних дослідженнях Т. М. Сакал, О. І. Миголинець [8; 5].

Однак проблематику ономазіологічної категорії локативності все ще не досить висвітлено. До неї передусім належать питання, пов'язані з її становленням і розвитком у префіксальному способі словотворення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Системна сутність мови доводить, що комбінаторика лексичних одиниць не є хаотичною, а відбувається відповідно до певних закономірностей утворення структурно-семантичних моделей. За О. С. Кубряковою, модель похідного слова – це єдина для словотвірного ряду схема його організації, що враховує і характер компонентів похідного слова, і порядок їхнього розміщення, тобто модель похідного слова – це найбільш загальна формула однотипних утворень, їхній структурно-семантичний аналог [4, 35].

Словотворення за своєю суттю найкраще відповідає потребам номінації, при цьому використовується запас слів та найменувань загалом, характерних для тієї чи іншої мови [10, 113]; і

за своєю природою воно є більш ономазіологічне, ніж інші підсистеми мови [4, 224]. Тому виникає потреба звернути увагу на важливий момент у вивченні історичного аспекту англійського словотвору, який полягає в дослідженні джерел структури та семантики похідного слова, під час якого ми здійснюємо перехід від статичного опису складових компонентів моделі до динамічного опису, що відображає ономазіологічне завдання нового похідного слова та спосіб його формування на різних історичних етапах розвитку англійської мови [6, 24].

Мета статті – описати динамічні характеристики словотвірних моделей префіксальних похідних ономазіологічної категорії локативності в англійській мові. Матеріалом дослідження слугувала суцільна вибірка префіксальних похідних зі словників давньоанглійської, середньоанглійської та сучасної англійської мов (Bosworth J. An Anglo-Saxon Dictionary, Stratmann E. H. A Middle-English Dictionary, The compact Edition of the Oxford English Dictionary).

Оскільки структура похідних слів і їхнє функціонування у тексті не є предметом нашого дослідження, ми не братимемо до уваги дериваційні форми слів, крім граматичної форми дієслова дієприкметника минулого часу (Participle II). Тому комбінаторику англійських префіксів досліджували із залученням трьох основних лексико-граматичних груп основ, а саме – іменника (n), двох форм дієслова – інфінітива (v_1), дієприкметника минулого часу (Participle II) (v_2) та прикметника (a). Оскільки відсоток сполучуваності префіксів із прислівником (adv) щодо інших основ є незначним (9%), ми його не включаємо в наше дослідження.

Щоб дослідити продуктивність префіксів (кількісна характеристика сполучуваності префіксів з однією й тією ж основою), ми визначаємо:

високопродуктивні структурні моделі – такі, що налічують від 101 основи і більше;

середньопродуктивні структурні моделі – такі, що налічують від 11 до 100 основ;

низькопродуктивні структурні моделі – такі, що налічують від однієї до 10 основ.

Проведення аналізу комбінаторики префіксів із твірними основами ґрунтувалося на наявній класифікації префіксів за ономазіологічними категоріями. Інвентарем префіксальних одиниць слугував список, наведений у дослідженні М. М. Полюжина [7].

Ономазіологічна категорія локативності вважається базовою категорією, з якої розвивалися всі наступні. Аналіз локативної семантики обраного переліку давньоанглійських префіксів у всіх алоформах показав, що, починаючи з давнього періоду розвитку англійської мови, вони передавали доволі різноманітні за своїм характером значення: а) динамічні – пов'язані з позначенням напрямку руху у просторі, тобто характеризували просторові параметри динамічної репрезентації дії, стану чи процесу або б) статичні – пов'язані з позначенням місця дії та об'єктів у просторі, тобто є статистичним варіантом локативного значення [6, 107].

Таблиця 1

Квантативні характеристики префіксальних моделей ономазіологічної категорії локативності в діяхронії

Період значення локативності модель	Old English		Middle English		Early New English		New English	
	динамічні	статичні	динамічні	статичні	динамічні	статичні	динамічні	статичні
P + V_1	602	19	828	30	933	56	940	90
P + V_2	6	3	31	4	76	32	98	56
Усього дієслівних основ	608	22	859	34	1009	88	1038	146
	630		893		1097		1184	
P + N	79	89	122	177	382	299	474	381
Усього субстантивних основ	168		299		681		855	
P + A	25	11	38	15	96	46	116	74

Усього ад'єктивних основ	36	53	142	190
--------------------------	----	----	-----	-----

Чотири типи структурних моделей $P + V_1$, $P + V_2$, $P + N$ та $P + A$ репрезентують префіксальне словотворення в ономасіологічній категорії локативності протягом чотирьох періодів розвитку англійської мови. Так, наприклад, **astigan** дна., **midfesten** сра., **deduct** рна., **hypostasis** на. ($P + V_1$); **ingeweaxen** дна., **underlade** сра., **bywent** рна., **outbowed** на. ($P + V_2$); **duneland** дна., **upflor** сра., **byglance** рна., **ator** на. ($P + N$); **ongeanwinende** дна., **uplandlich** сра., **around** рна., **anteorbital** на. ($P + A$).

Результати дослідження префіксальних похідних чотирьох періодів розвитку англійської мови зі значенням локативності наведено у табл. 1.

В ономасіологічній категорії локативності показник активності усіх твірних основ щодо інших є стабільним. Тобто, якщо для твірної основи характерна висока активність у давньоанглійській мові, то показник її активності незмінно високий і в наступні три періоди її розвитку.

З огляду на результати, наведені в табл. 1, є підстави стверджувати, що серед усіх твірних основ локативної категорії найбільшу продуктивність проявляє дієслівна основа в чотирьох періодах розвитку англійської мови. Так, наприклад, у ранньонованглійській мові вона трапляється 1097 разів, тоді як іменникові – 681 та ад'єктивні – 142 (див. табл. 1).

Аналіз даних усіх префіксальних моделей (табл. 1) у межах однієї семантичної групи дає підставу стверджувати, що дієслівні основи є також продуктивними в групі динамічних значень, але вони поступаються своєю продуктивністю іменниковим у групі статистичних значень. Ця тенденція простежується на усіх чотирьох відрізках часу розвитку англійської мови. Так, у період сучасної англійської мови дієслівні основи у групі динамічних значень зафіксовані 1030 разів, а іменні та ад'єктивні – відповідно 474 та 116. Тоді як у групі статичних даних цього ж періоду дієслівні основи трапляються 154 рази, а субстантивні та ад'єктивні відповідно – 381 та 74.

Переходимо до проведення детального аналізу структурних моделей, у яких префікси зі значенням локативності сполучаються з двома основними типами дієслівних основ: інфінітивом (V_1) і дієприкметником минулого часу (Participle II – V_2). Інфінітивні основи V_1 та дієприкметникові основи V_2 характеризуються різною продуктивністю і в межах однієї семантичної групи локативності, і в межах одного часового проміжку протягом чотирьох періодів розвитку англійської мови. Дієслівна основа V_2 є найменш продуктивною порівняно з іншими типами основ, включаючи й нечисленну ад'єктивну основу. Порівняйте, відповідно до даних табл. 1: у ранньонованглійській мові в групі динамічних варіантів значень дієприкметникова основа трапляється 76 разів, а інфінітивна – 933, субстантивна – 382 та ад'єктивна – 96. У групі статичних варіантів значень того ж періоду дієприкметникова трапляється 32 рази, а інфінітивна – 56, субстантивна – 299 та ад'єктивна – 46 разів.

Порівняння загальної кількості кожного типу твірної основи засвідчує, що в ономасіологічній категорії локативності ад'єктивні основи найменш активно сполучаються з префіксами в усі періоди розвитку англійської мови. Наприклад, вони трапляються в давньоанглійському періоді, де загальна кількість основ складає 834 одиниці, з них ад'єктивних – 36 разів, 630 дієслівних і 168 субстантивних.

Принагідно зауважимо, що продуктивність ад'єктивних основ є однаково низькою протягом чотирьох періодів розвитку англійської мови, що яскраво проявляється у двох семантичних групах ономасіологічної категорії локативності. Хоча, якщо порівнювати моделі цих груп одного й того ж періоду, то ад'єктивні основи в групі динамічних варіантів локативності є продуктивнішими, ніж у групі статичних варіантів. Наприклад, у середньованглійський період налічується 38 ад'єктивних основ у сполученні із префіксами з динамічним проявом локативності серед 1019 основ загальної вибірки та всього 15 ад'єктивних основ із префіксами зі статичною семантикою серед 226 основ загальної вибірки.

Для більш детального опису квантативних характеристик префіксальних моделей в ономасіологічній категорії локативності ми, на основі даних табл. 1, склали табл. 2, де подано загальну характеристику продуктивності моделей у часовій перспективі – протягом чотирьох періодів розвитку англійської мови.

Таблиця 2

Квантативні характеристики продуктивності префіксальних моделей ономасіологічної категорії локативності протягом чотирьох періодів розвитку англійської мови

Функціональна характеристика моделей	Градація сполучуваності з однією і тією ж основою	Old English		Middle English		New Early English		Early English	
		кількість позицій	%	кількість позицій	%	кількість позицій	%	кількість позицій	%
Високопродуктивні	Від 101 і більше	1	12,5	3	37,5	3	37,5	5	62,5
Середньопродуктивні	Від 11 до 100	5	62,5	4	50	5	62,5	3	37,5
Низькопродуктивні	Від 1 до 10	2	25	1	12,5	–	–	–	–
Усього		8	100	8	100	8	100	8	100

У давньоанглійський період найменший відсоток (12,5 %) належить високопродуктивним моделям, які характеризуються участю понад 100 основ у їх утворенні. Найбільший відсоток (62,5 %), як видно з табл. 2, належить середньопродуктивним моделям, що становить понад половину всіх випадків сполучення префіксів з основами. Порівняно великий відсоток (25 %) складають низькопродуктивні моделі.

Дані табл. 2 дають підставу для твердження про те, що для ономазіологічної категорії локативності давньоанглійського періоду характерні середньопродуктивні та низькопродуктивні моделі (87,5 %) і зовсім не характерні високопродуктивні (12,5 %).

Як це видно з табл. 2, ономазіологічній категорії локативності середньоанглійського й ранньоніовоанглійського періодів притаманні середньопродуктивні (відповідно 50 % і 62,7 %), які характеризують половину випадків сполучуваності префіксів з основами, та високопродуктивні моделі (відповідно 37,5 % і 37,5 %). Однак зовсім не характерні низькопродуктивні моделі, які складають 12,5 % у середньоанглійській мові та вийшли з ужитку в ранньоніовоанглійській. Період сучасної англійської мови відрізняється від інших періодів тим, що найбільший відсоток (62,7 %) належить високопродуктивним моделям.

В ономазіологічній категорії локативності давньоанглійської, середньоанглійської, ранньоніовоанглійської та сучасної англійської мови однаково наявні й високопродуктивні, і середньопродуктивні словотвірні моделі. Низькопродуктивні моделі локативної семантики характерні для двох перших періодів, однак виходять з ужитку в ранньоніовоанглійській та сучасній англійській мовах (див. табл. 2).

Для того, щоб визначити зміни характеристик продуктивності префіксальних моделей у різні періоди розвитку англійської мови, ми розглянули дані, проілюстровані у вигляді діаграми (див. рис. 1).

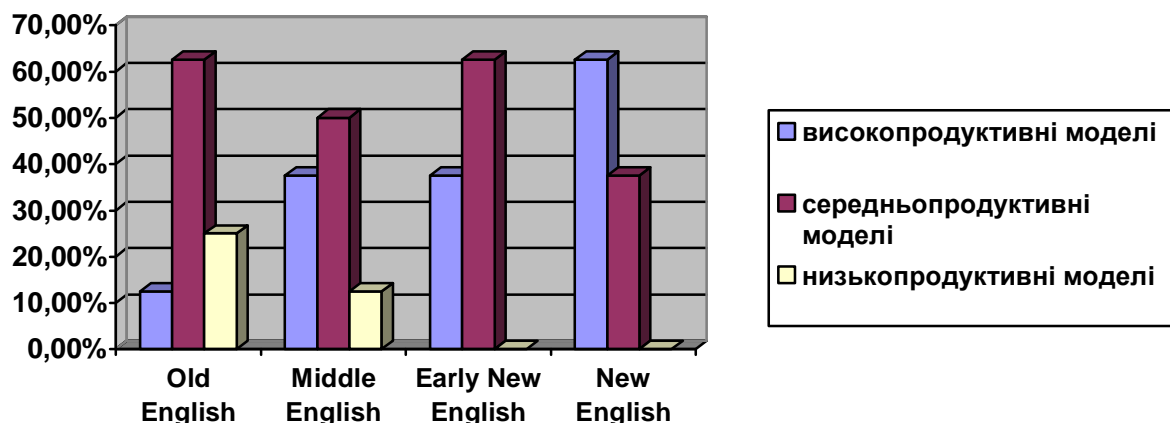

Рис. 1. Зміна продуктивності префіксальних моделей ономазіологічної категорії локативності протягом чотирьох періодів розвитку англійської мови

Як видно з діаграми, відсоток низькопродуктивних моделей категорії локативності поступово знижується, тоді як відповідний показник високопродуктивних моделей поступово збільшується. Поступове зростання кількісних показників високопродуктивних моделей та їхня очевидна перевага над іншими моделями в новоанглійський період свідчить про те, що продуктивність моделей ономасіологічної категорії локативності весь час збільшується.

Дещо відрізняється зменшення продуктивності тих середньопродуктивних моделей, яке не характеризується поступовою градальністю та має різке коливання у ранньонovoанглійському періоді. З рис. 1 також видно, що в ранньонovoанглійський період відсоток середньопродуктивних моделей (62,5 %) різко зріс порівняно із середньоанглійським періодом (50 %), однак значно зменшився в сучасній англійській мові (37,5 %).

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що ономасіологічній категорії локативності притаманні чотири найважливіші структурні моделі: $P + V_1$, $P + V_2$, $P + N$ та $P + A$. Продуктивними словотвірними компонентами цих моделей є дієслівні та субстантивні, меншу продуктивність проявляють ад'єктивні та найменшу – дієприкметникові. Тільки в групі статичних варіантів локативності найбільша продуктивність характерна для субстантивних, а не дієслівних основ. Продуктивність моделей протягом чотирьох періодів розвитку англійської мови значно зросла, оскільки відсоток середньопродуктивних моделей помітно зменшився, а низькопродуктивні моделі вийшли з ужитку ще в ранньонovoанглійський період.

Перспективи подальшого дослідження. Однією з перспектив нашого подальшого дослідження є когнітивний аналіз структурно-семантичних моделей префіксальної ономасіологічної категорії локативності.

Література

1. Алиаскарова Г. Ф. Сравнительный анализ неологизмов в русском и немецком языках : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Г. Ф. Алиаскарова. – Чебоксары, 2006. – 203 с.
2. Антропова Н. А. Словообразование немецкой разговорной лексики : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Н. А. Антропова. – М., 2006. – 480 с.
3. Гак В. Г. Языковые преобразования: некоторые аспекты лингвистической науки в конце XX века. От ситуации к высказыванию / В. Г. Гак. – М. : Книж. дом "ЛИБРОКОМ", 2009. – 368 с.
4. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности : монография / Е. С. Кубрякова ; Б. А. Серебренников (отв. ред.). – 2-е изд. – М. : ЛКИ, 2008. – 158 с.
5. Миголинець О. І. Функціонально-стильові характеристики префіксальної номінації в сучасній англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. І. Миголинець. – Ужгород, 1993. – 20 с.
6. Полюжин М. М. Диахронно-семантический аспект префиксального словообразования в английском языке / М. М. Полюжин. – М. : [б. и.], 1992. – 265 с.
7. Полюжин М. М. Диахронно-семантический аспект префиксального словообразования в английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. / М. М. Полюжин. – Л., 2004. – 416 с.
8. Сакал Т. М. Историко-ономасіологічне та когнітивне дослідження префіксальних неологізмів у англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Т. М. Сакал. – Л., 2004. – 20 с.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712с.
10. Харитончик З. А. Лексикология английского языка : учеб. пособие / З. А. Харитончик. – Минск : Высшая школа, 1992. – 229 с.

Статтю подано до редколегії
01.04.2011 р.